

Försvarsutskottets betänkande

1983/84:5

om frikallelse av värnpliktiga

I motion 1982/83:1251 av Margot Wallström (s) yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om översyn av frikallelse av värnpliktiga.

Värnpliktsverket har yttrat sig över motionen. Chefen för värnpliktsverket har vidare kommenterat den inför utskottet. Utskottet har också orienterats av forskarna Gerry Larsson och Bengt Starrin om deras forskning rörande frikallelser av värnpliktiga.

Bakgrund

Värnpliktslagen (VL) föreskriver i 3 § att den som till följd av lyte, stadigvarande sjukdom, bestående kroppslig svaghet eller annan dylik orsak är oduglig till krigstjänst skall frikallas från värnpliktens fullgörande. Beslut om frikallelse fattas av inskrivningsnämnd (12 § VL).

I den inskrivningsförrättning som föregår inskrivningsnämndens beslut ingår ett prövningsförfarande enligt föreskrifter som meddelas av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer (13 § VL). Regeringen har utfärdat sådana föreskrifter i kungörelsen (1969:379) om inskrivning och redovisning av värnpliktiga (inskrivningskungörelsen). Närmare föreskrifter om kungörelsens tillämpning meddelas av värnpliktsverket, som är central förvaltningsmyndighet för inskrivning och personalredovisning inom försvarsmakten. I vissa frågor skall värnpliktsverket därvid samråda med fackmyndighet. Enligt gällande ordning skall resultatet av den medicinska bedömningen av den värnpliktige redovisas i hans inskrivningshandlingar enligt ett klassificeringssystem med kodnummer som nära överensstämmer med vad som tillämpas i den civila sjukvården. En av kodsiffrorna används vid bedömningen att sjukdom eller kroppslig svaghet inte föreligger under ordinära civila miljöbetingelser men kan uppträda under militärtjänstgöringen.

Motionen

Motionären uppger att det förekommer att värnpliktiga vid inskrivningen oriktigt stämplas som psykiskt sjuka. Att ett sådant missbruk av psykiatrin förekommer framgår enligt motionären av forskningsrapporter och debattartiklar. På detta sätt minskar man, anför hon, överskottet av värnpliktiga. Hon anser att rutinerna vid inskrivningen är oklara rörande ansvaret — närmast det moraliska — för den psykiatriska diagnos som fastställs vid inskrivningen. Hon hävdar också att slopandet av begreppet

handräckningsvärnpliktiga och införandet av kategorin värnpliktiga i bevaknings- och depåttjänst har ökat antalet frikallelser med hjälp av sjukdomsdiagnoser.

Det har, anför motionären vidare, från flera håll anmälts behov av föreskrifter som tillåter frikallelser av andra skäl än medicinska. Det är därför påkallat med en översyn av framför allt lagtillämpningen och frikallelsernas konsekvenser både för samhälle och individ. Uppdraget bör enligt hennes mening ges åt en parlamentariskt sammansatt grupp som förutsätts höra samtliga inblandade — även psykologer, psykiatriker, forskare och frikallade.

Remissyttrandet

Värnpliktsverket anser att värnpliktsförfattningarna i sin nuvarande utformning ger uttryck för å ena sidan den allmänna värnpliktens grundläggande principer och å andra sidan hänsynstagandet till enskilda värnpliktigas förutsättningar för och eventuella problem inför och under sin värnpliktsutbildning. Författningarna ger också en avgränsning av de olika orsakssammanhang som måste beaktas. Värnpliktsverket finner därför att de skäl som motionären anför inte bör föranleda en översyn av frikallelssystemet.

Utskottet

I värnpliktslagen anges förutsättningarna för frikallelser av värnpliktiga. De bygger på tanken att ingen värnpliktig skall åläggas utbildning och utnyttjas för krigsuppgifter som överstiger hans fysiska eller psykiska förmåga. Det har ifrågasatts om inte i den medicinska bedömningen av de värnpliktiga ibland döljs en strävan att minska ett överskott på värnpliktiga. Motionären delar denna uppfattning och ser ett sådant samband särskilt vid frikallelser av psykiska skäl. Hennes uppfattning stöds av de båda forskare vid försvarets forskningsanstalt som har orienterat utskottet men tillbakavisas av värnpliktsverket. Motionären anser det vara särskilt olyckligt att värnpliktiga i dessa fall blir stämplade som psykiskt sjuka utan att vara det. Värnpliktsverket tillbakavisar kritiken och påminner om att vissa diagnoser är relevanta endast för en krigssituation och därför inte har betydelse i den värnpliktiges vardagsmiljö.

Utskottet vill till en början slå fast att de medicinska och psykologiska prövningarna vid inskrivningarna uttryckligen syftar till att minska det antal värnpliktiga som enligt det tidigare systemet inte frikallades förrän under pågående grundutbildning (prop. 1968:34 s. 37, SU 92, rskr 214). Det kan vidare konstateras att utbytet av begreppet handräckningsvärnpliktiga mot kategorin värnpliktiga i bevaknings- och depåttjänst (prop. 1981/82:102 bil. 2 s. 46, FöU 18, rskr 374) innebär att minimikraven på de

värnpliktiga har höjts. Avsikten med förändringen var nämligen att handräkningsvärnpliktiga i ökad utsträckning skulle kunna användas för bevakningsuppgifter i krigsorganisationen. Utskottet har inte funnit att prövningsförfarandet medvetet använts för att minska något överskott av värnpliktiga.

Vid inskrivningen sker en medicinsk och psykologisk prövning som även innefattar en bedömning av den värnpliktiges psykiska stabilitet. Resultaten kan i och för sig rubriceras, kodifieras och hanteras på olika sätt. Uppfattningarna om nuvarande system går starkt isär.

Mot denna bakgrund och med hänsyn till den betydelse bedömningen av förutsättningarna för värnpliktsutbildning kan ha för enskilda värnpliktiga anser utskottet att regeringen bör låta utvärdera och se över den nuvarande ordningen för frikallelser. Översynen kan t. ex. anförtros 1983 års värnpliktsutbildningskommitté.

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

att riksdagen med anledning av motion 1982/83:1251 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört om en översyn av frikallelser av värnpliktiga.

Stockholm den 22 november 1983

På försvarsutskottets vägnar

PER PETERSSON

Närvarande: Per Petersson (m), Olle Göransson (s), Roland Brännström (s), Gunnar Björk i Gävle (c), Åke Gustavsson (s), Evert Hedberg (s), Olle Aulin (m), Ulla Ekelund (c), Holger Bergman (s), Anita Bråkenhielm (m), Inge Carlsson (s), Iréne Vestlund (s), Barbro Evermo (s), Hugo Bergdahl (fp) och Anita Wermelin (m).

